

UMJETNINE GLIPTOTEKE HAZU U POTRESU: STRUČNJACI VOLONTERI U ZAŠTITI KULTURNE BAŠTINE ZAGREBA NAKON POTRESA

**DR. SC. MAGDALENA
GETALDIĆ**

Gliptoteka Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti
mgetaldic@hazu.hr

Potres koji je pogodio grad Zagreb i njegovu okolicu u ožujku 2020. i petrinjski potres u prosincu iste godine prouzročili su znatnu štetu na kulturnoj baštini Gliptoteke HAZU. Odmah nakon potresa i nakon što su prve obilaske muzejskih zgrada obavili pripadnici Civilne zaštite Grada Zagreba, statičari te službene odgovorne osobe HAZU-a, stručni su djelatnici Gliptoteke HAZU poslije odobrenja za ulazak započeli pregled zgrada i muzejske građe. Fundus Gliptoteke HAZU, koja je po svojoj osnovnoj funkciji muzej skulpture u proširenom smislu, ima više od 12 000 muzejskih predmeta raspoređenih prema vrsti građe u petnaest muzejskih zbirki. Nakon prvog potresa Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske za muzejske je ustanove donijelo *Odluku o provedbi popisa štete prouzročene potresom*.¹

Nakon primitka *Odluke*, u koordinaciji s Muzejskim dokumentacijskim centrom, započelo se prioritarno popisivanje štete,

pakiranje, a prema procijenjenoj potrebi i hitna evakuacija muzejske građe. Sve se to obavljalo u posebnim uvjetima rada zbog pandemije bolesti COVID-19. Također je napravljen uvid s iscrpnim popisom štete na zgradama Gliptoteke, koji je, osim djelatnika Gliptoteke, provela i Komisija za nepokretnu imovinu Ministarstva kulture i medija RH.² Popisivanje štete počelo je prema prethodno dogovorenom planu djelatnika i uz napatke Ministarstva kulture i medija. Provedeno je detaljno dokumentiranje zatečenog stanja oštećenih skulptura, koje je služilo kao podloga za izradu izvješća o stupnju i vrsti oštećenja.

Svaka je oštećena umjetnina pregledana te su oštećenja i dijelovi oštećenih predmeta fotografirani i dokumentirani opisom zatečenog stanja. Svjesni ograničenja ustanove koja nema zaposlenog restauratora, obratili smo se za pomoć drugim muzejima i ustanovama, od kojih se odazvao Arheološki muzej Istre i njegov ravnatelj Darko Komšo sa svojim stručnim osobljem i voditeljicom Konzervatorsko-restauratorskog odjela Đeni Gobić-Bravar, višom restauratoricom.

Također smo se javili Hrvatskoj grupi Međunarodnog instituta za restauriranje povijesnih i umjetničkih djela (engl. International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works, IIC), koja je u sklopu projekta *IIC – Hrvatska grupa: stručnjaci volonteri u zaštiti kulturne baštine Zagreba nakon potresa* svojim stručnim kadrom restauratora volontera pomogla Gliptoteci HAZU. Članice spomenute udruge, viša konzervatorica-restauratorica Ivana Sambolić i Ana Skračić, pomogle su nam u ispunjavanju tablica, pružile nam stručnu pomoć te dale brojne savjete.

Slika 1. Prvi obilazak muzejskih zgrada pripadnika Civilne zaštite Grada Zagreba 24. ožujka 2020. godine. Izvor: Gliptoteka HAZU.

Za svaki oštećeni muzejski predmet u obrasce je trebalo upisati opće podatke o predmetu, što su obavljali kustosi Gliptoteke HAZU,³ navesti klasifikaciju muzejskog predmeta, priložiti fotografiju prije oštećenja interijera i cjeline, fotografiju prije oštećenja predmeta, fotografiju zatečenog stanja interijera, fotografiju predmeta nakon oštećenja, fotografije detalja karakterističnih oštećenja te fotografiju spakiranog predmeta i ambalaže označene inventarnom oznakom.

Ispunjavanje podataka o evidenciji štete *in situ* obuhvaćalo je evidentiranje mjesta oštećenja (cijeli predmet ili dio predmeta), odabir stupnja oštećenja (20, 50 ili 70 % ili uništeno) te opis oštećenja (velika, manja i/ili površinska oštećenja s pripadajućim

potkategorijama). Za svaki oštećeni muzejski predmet trebalo je utvrditi i opisati oštećenje te zabilježiti je li riječ o velikim ili manjim strukturnim ili površinskim oštećenjima. Bilo je potrebno provjeriti jesu li oslabljene strukture, jesu li se pojavile distorzije, savijanja ili oštećenja rubova predmeta, jesu li se odlomili manji dijelovi, jesu li nastale promjene zbog prekomjerne vlage ili isušivanja, ima li napuknuća, oslabljenih spojeva, gubitka boje ili materijala ili su pak uočena površinska oštećenja, npr. nakupine nečistoće, mrlje, ogrebotine i abrazije površine, oštećenje laka i završnih spojeva ili odvajanja dijelova. Ujedno su evidentirane primijenjene mjere preventivne zaštite, primarnog konzerviranja ili evakuacije građe. Na

Slike 2 i 3. Stanje u čuvaonicama nakon potresa u ožujku 2020. godine. Izvor: Gliptoteka HAZU.

temelju toga napravljen je program rada s detaljnim opisom potrebnih restauracijskih zahvata na muzejskim predmetima. Naše su nam volonterke, kao i kolege iz Arheološkog muzeja Istre u Puli, svojim nesebičnim trudom, solidarnošću, stručnim znanjem i savjetima pomogle u tada za nas bezizlaznoj situaciji, zbog čega smo im neizmjereno zahvalni.

Tijekom pregleda i popisivanja odmah su provedene preventivne mjere zaštite. Budući da se većina oštećenih muzejskih predmeta nalazila na policama u potkrovlju, u potresu su predmeti popadali, zbog čega je pri evidentiranju oštećenja bilo iznimno važno odvojiti, prepoznati i skupiti sve dijelove muzejskih predmeta kako bi se olakšala kasnija procjena postupaka i troškova restauracije. Predmeti koji su se prevrnuli na postoljima u stalnim postavima osigurani su, kao i predmeti u čuvaonicama, a oštećeni i razbijeni predmeti stavljeni su u kutije sa svim pripadajućim dijelovima koji su fotografirani i dokumentirani. Kutije u koje su umjetnine smještene označene su inventarnom oznakom predmeta, dok

su pojedine krhotine skupljene u manje vrećice ili kartonsku ambalažu i stavljene u kutije s pripadajućim predmetima te također označene inventarnom oznakom na ambalaži.

Zbog posljedica potresa i radi daljnjeg sprečavanja još veće štete pri svakom podrhtavanju tla potencijalna je opasnost zahtijevala dodatan oprez. Stoga su daljnji postupci s umjetninama od stručnog osoblja Gliptoteke HAZU ponajprije zahtijevali provedbu iznimno važne preventivne zaštite umjetnina, osobito onih koje su stajale na nezaštićenim policama uz otvorene rubove. One su osigurane postavljanjem fizičke prepreke kako se ne bi mogle prevrnuti i kako bi se spriječio njihov pad i daljnja oštećenja.

Oštećena je građa spakirana i označena, evakuirana u posebno pripremljen i siguran prostor u prizemlju te smještena na metalne police. Zbog oštećenog krovišta u svibnju 2020. godine zgrada je prokišnjavala, pa je dio tavana južne i zapadne zgrade kompleksa Gliptoteke evakuiran. Skulpture su spuštene u sigurne i suhe prostore.

Slika 4. Popisivanje i dokumentiranje štete u čuvaonicama; kustosica Gliptoteke HAZU Tihana Boban i volonterka Hrvatske grupe IIC-a Ivana Sambolić. Izvor: Gliptoteka HAZU.

Nakon pregleda svih izložbenih prostorija i muzejskih čuvaonica uočena su i popisana oštećenja na 376 umjetnina iz fundusa Gliptoteke HAZU. Iz vlasništva Gliptoteke HAZU oštećeno je 146 umjetnina, i to:

- iz Zbirke sadrenih odljeva antičkog kiparstva 17 sadrenih odljeva

- iz Zbirke hrvatskog kiparstva od 19. do 21. stoljeća 102 umjetnine
- iz Zbirke sadrenih odljeva fragmenata s nepokretnih spomenika hrvatske kulturne baštine od 9. do 15. stoljeća dvadeset odljeva
- iz Zbirke sadrenih odljeva stećaka četiri odljeva
- iz Zbirke medalja i plaketa – negativi dva predmeta
- iz Zbirke medalja i plaketa jedan predmet.

Iz pohrane u Gliptoteci HAZU oštećeno je 230 umjetnina, i to:

- iz Zbirke hrvatskog kiparstva od 19. do 21. stoljeća – pohrana 216 umjetnina
- iz Zbirke medalja i plaketa – pohrana četiri predmeta
- iz Zbirke sadrenih odljeva antičkog kiparstva – pohrana tri sadrena odljeva
- sedam skulptura bez inventarne oznake.

Najveći broj oštećenih muzejskih predmeta dio je Zbirke hrvatskog kiparstva od 19. do 21. stoljeća. Zbirka je vrijedna jer je jedna od najvećih i najsustavnije prikupljenih zbirki modernoga i suvremenog hrvatskog kiparstva koja daje pregled njegova razvoja od druge polovice 19. stoljeća do danas. U fundusu Gliptoteke

Slike 5 i 6. Oštećeni predmeti sa svim pripadajućim dijelovima spakirani u označene kutije. Izvor: Gliptoteka HAZU.

Slika 7. Preventivna zaštita predmeta smještenih uz rubove polica. Izvor: Gliptoteka HAZU.

HAZU čuvaju se gotovo cjeloviti opusi pojedinih hrvatskih kipara, redom vrhunska umjetnička djela koja su svojom kvalitetom, umjetničkom vrijednošću i zastupljenošću neodvojiv dio hrvatske kulturne baštine i identiteta te predstavljaju najviša dostignuća hrvatskog kiparstva. Potres je oštetio velik broj sadrenih skica, portreta originalnih sadrenih modela te skulptura istaknutih hrvatskih umjetnika koji su svojim umjetničkim djelovanjem zadužili hrvatsko kiparstvo. Među njima su djela Ivana Meštrovića, Roberta Frankeš-Mihanovića, Vanje Radauša, Frane Kršinića, Antuna Augustinčića, Ivana Rendića, Ive Lozice, Branislava Deškovića, Vojte Braniša, Roberta Jean-Ivanovića, Frane Cote, Dujma Penića, Jozе Turkalja, Pavla Perića, Grge Antunca, Koste Angelija Radovanija, Tome Rosandića, Tomislava Ostoje, Ante Orlića, Stipe Sikirice, Ivana Kožarića, Vojina Bakića, Kažimira Hraste i mnogih drugih.

U fondusu Zbirke medalja i plaketa većinom su radovi hrvatskih umjetnika od 19.

stoljeća do danas, a osim radova u trajnom materijalu u Zbirci se čuvaju i sadreni modeli za medalje i plakete, od kojih neki nikada nisu izrađeni u konačnom obliku, a nekolicina ih je oštećena u potresu. Gliptoteka HAZU ima i nekoliko zbirki sadrenih odljeva koji predstavljaju glavna djela pojedinih razdoblja od antike, predromanike, romanike i renesanse, a prema razdobljima ili temama podijeljeni su u nekoliko skupina. Zbirka sadrenih odljeva antičkog kiparstva, odnosno najpoznatijih djela grčke umjetnosti, prikupljena je od 1892. godine i izložena je u sklopu Gliptoteke od 1940., a sadržava kapitalna djela grčke skulpture od arhaičnoga do rimskog doba, koja su prikupljena iz raznih europskih muzeja u Rimu, Napulju, Parizu, Münchenu, Berlinu, Londonu, Firenci. Odljeve su izradile slavne europske radionice i ljevaonice koje su stekle ugled

Slika 8. Oštećeni predmeti Zbirke sadrenih odljeva antičkog kiparstva. Izvor: Gliptoteka HAZU.

Slika 9. Restauracija sadrenog odljeva oltarne pregrade Svetog Martina iz Splita donacijom Međunarodne zaklade za hrvatske spomenike iz Londona. Izvor: Gliptoteka HAZU.

u proizvodnji najkvalitetnijih odljeva tijekom 19. stoljeća. U Zbirci se čuvaju najpoznatija djela svjetske antičke baštine, skulpture poput Mironova *Bacača diska*, Polikletova *Kopljonoše*, Lizipova *Apoksiomena*, kao i skulpture *Venere Miloske*, *Gala na umoru*, *Apolona Belvederskog* i *Laokontove skupine*. Neki su naši gipsani odljevi stradali ili su oštećeni u potresu, primjerice skulpture *Scipiona Afričkog*, *Zeusa iz Otricoli*, *Perikla* i *Iride s Partenona* (sl. 8).

U fondusu se nalaze i zbirke sadrenih odljeva fragmenata nepokretnih spomenika hrvatske kulturne baštine od predromanike do renesanse, uključujući i djela s različitih lokaliteta u Hrvatskoj čiji su odljevi također oštećeni ili uništeni u potresu. Posebne su i vrlo vrijedne zbirke sadrenih odljeva stećaka i odljeva Jurja Dalmatinca, a upravo se takvom vrstom građe Gliptoteka izdvaja kao jedinstveni muzej u Hrvatskoj. Također je važno na-

glasiti da su zbirke Gliptoteke registrirane i zaštićene kao kulturno dobro.

Važnost i vrijednost očuvanja cjelovitosti fundusa Gliptoteke HAZU, kao i nastale poteškoće, velik broj oštećenih predmeta te potrebu dugotrajnog projekta restauracije koja očekuje Gliptoteku HAZU prepoznala je i Međunarodna zaklada za hrvatske spomenike (engl. International Trust for Croatian Monuments) iz Londona i Lady Jadranka Beresford-Peirse, s kojom smo uspostavili lijepu suradnju i zahvaljujući kojoj je donacijama započeta restauracija našeg fundusa.⁴

Već smo polovicom 2021. bili u prilici pokazati prve rezultate pojedinih restauracija obavljenih donacijom Zaklade i prikazati ih na izložbi naziva *Skulptura antičke Salone iz fundusa Gliptoteke HAZU*, održanoj u lipnju 2021. godine.⁵

Ta je izložba ujedno i prvi korak prema budućemu stalnom postavu i kontekstualiziranom prikazivanju pojedinih cjelina

Slika 10. Postav izložbe Skulptura antičke Salone iz fundusa Gliptoteke HAZU. Izvor: Gliptoteka HAZU.

budućega stalnog postava obnovljenog muzeja skulpture. S obzirom na to da je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti dobila potporu Fonda solidarnosti EU-a,⁶ naš se muzej našao na povijesnoj prekretnici i na početku promjena koje nose dalekosežnu dobrobit za ustanovu. Ovo je nova prilika da osuvremenimo prostore, primjereno smjestimo građu, napravimo nove postave uz promišljene i već napravljene prve korake muzeološkog plana i budućih stalnih postava, prilika za raznolike oblike predstavljanja i tumačenja sadrenih odljeva i kiparske baštine.

BILJEŠKE

¹ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, *Odluka o provedbi popisa štete prouzročene potresom u Gradu Zagrebu i okolici na muzejskoj građi, dokumentaciji, muzejskom inventaru, crkvenom in-*

ventaru te pokretnim kulturnim dobrima u posjedu drugih pravnih i fizičkih osoba, 27. travnja 2020., klasa 612-08/20-01/0756, ur. br. 532-06-01/1-20-03, <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%20C5%A1tina/Odluka%20o%20provedbi%20popisa%20C5%A1tete%20prouzro%20C4%8Dene%20potresom%20u%20Gradu%20Zagrebu%20i%20okolici%20na%20muzejskoj%20gra%20C4%91i%20C%20dokumentaciji%20C%20muzejskom%20inventaru%20C%20crkvenom%20inventaru%20te%20pokrenim.pdf> (pristupljeno 20. studenoga 2021.).

² U skladu s *Odlukom o provedbi popisa štete na nepokretnim kulturnim dobrima prouzročene potresom u Gradu Zagrebu i okolici* Ministarstva kulture od 9. travnja 2020. godine, obrasci štete dostupni su na mrežnim stranicama Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Vidi: Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, „Pretraživanje Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske: Kompleks zgrada Gliptoteke HAZU“, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-3346> (pristupljeno 20. studenoga 2021.).

³ Tihana Boban, Magdalena Getaldić i Filip Turković-Krnjak.

⁴ International Trust for Croatian Monuments, Cadogan Square 34, London.

⁵ Izložba je održana u Galeriji 1 u prizemlju muzeja od 5. lipnja do 7. srpnja 2021. godine. Autorice izložbe bile su prof. dr. sc. Jasna Jeličić-Radočić i dr. sc. Magdalena Getaldić.

⁶ Na mrežnim stranicama Ministarstva kulture i medija objavljen je natječaj za izradu projektne dokumentacije i provedbu mjera zaštite kulturne baštine oštećene u potresu 22. ožujka 2020. godine na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske i Zagrebačke županije. Vidi: Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, „Prva izmjena Poziva na dodjelu bespovratnih financijskih sredstava – Provedba mjera zaštite kulturne baštine oštećene u potresu 22. ožujka 2020. godine na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske i Zagrebačke županije (Rok: 30.5.2022.)“, <https://min-kulture.gov.hr/prva-izmjena-poziva-na-dodjelu-bespovratnih-financijskih-sredstava-provedba-mjera-zastite-kulturne-bastine-ostece-ne-u-potresu-22-ozujka-2020-godine-na-podrucju-grada-zagreba-krapinsko-zagorske-i/20492> (pristupljeno 20. kolovoza 2021.).

LITERATURA

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. „Prva izmjena Poziva na dodjelu bespovratnih financijskih sredstava – Provedba mjera zaštite kulturne baštine oštećene u potresu 22. ožujka 2020. godine na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske i Zagrebačke županije (Rok: 30.5.2022.)“. <https://min-kulture.gov.hr/prva-izmjena-poziva-na-dodjelu-bespovratnih-financijskih-sredstava-provedba-mjera-zastite-kulturne-bastine-ostece-ne-u-potresu-22-ozujka-2020-godine-na-podrucju-grada-zagreba-krapinsko-zagorske-i/20492> (pristupljeno 20. kolovoza 2021.).

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. „Pretraživanje Registra kulturnih dobara Republi-

ke Hrvatske: Kompleks zgrada Gliptoteke HAZU“. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-3346> (pristupljeno 20. studenoga 2021.).

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. *Odluka o provedbi popisa štete prouzročene potresom u Gradu Zagrebu i okolici na muzejskoj građi, dokumentaciji, muzejskom inventaru, crkvenom inventaru te pokretnim kulturnim dobrima u posjedu drugih pravnih i fizičkih osoba*, 27. travnja 2020. Klasa 612-08/20-01/0756. Ur. br. 532-06-01/1-20-03. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%20C5%A1tina/Odluka%20o%20provedbi%20popisa%20C5%A1tete%20prouzro%20Dene%20potresom%20u%20Gradu%20Zagrebu%20i%20okolici%20na%20muzejskoj%20gra%20i%20C%20dokumentaciji%20muzejskom%20inventaru%20crkvenom%20inventaru%20te%20pokretnim.pdf> (pristupljeno 20. studenoga 2021.).

ARTWORKS OF THE GLYPTOTHEQUE OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS (HAZU) IN THE EARTHQUAKE

The paper describes the consequences of the earthquakes that hit Zagreb and Petrinja in 2020. It describes the steps taken immediately after the museum staff entered the CASA Glyptothèque building, the beginning of the damage inventory, the first necessary interventions on museum materials from preventive protection to evacuation of works of art, but also the beginning of restoration thanks to a donation from The International Trust for Croatian Monuments in London. The new circumstances in which the museum finds itself is also highlighted, as well as the first plans for a new museological exhibition after the major renovation of the museum, which will include various forms of communication and interpretation of plaster casts and sculptural heritage.